

Sözlü Tarih

Oral History

ÖZET

Tarihi yazmaya yeni bir bakış açısı olarak görülen sözlü tarih aslında çok da yeni değildir. Fakat bir sistem ve bir düzen haline gelmesi yakın zamanda olmuştur. Bu araştırma da sözlü tarih hakkında genel bir bilgi edinilecektir. Araştırmamda makale ve tezler okunmuş buradaki bilgiler bir araya getirilmiş ortaya daha anlaşılır bir konu çıkmıştır. Dünyada ve Türkiye’deki sözlü tarih araştırmaları hakkında bilgiler de bu araştırmada yer almaktadır. Sözlü tarih olduğu söylenmeyen birçok durum, olay, çok öncelerden sözlü tarihtir. Çünkü bunlar nesilden nesile anlatılan gelenek görenek, insan deneyimleri ve insanların hayatlarındaki görmüş olduğu, yaşamış olduğu şeyler aslında sözlü tarihin ta kendisi idi. Tarihi olaylara tanıklık etmiş veya olayların içinde yaşamış kişilerin anlattıklarına yer verilmesi ile oluşan bir tarih yazıcılığıdır. Bu, tarih yazıcılığında yakın geçmişe tanıklık eden kişilerin verdikleri bilginin aslından bilgi ve belgelere dayalı tarih anlayışından pek de aşağı kalır bir tarafı yoktur. Sözlü tarihte sadece kişilerin vermiş olduğu bilgiler değil aynı zamanda sözlü kaynak olarak kabul edilen fıkralar, hikâyeler, atasözleri, destanlar, menkıbeler de vardır. Sözcü tarihte kişilerin vermiş olduğu bilgiler sesli kayıt altına alınarak oluşturulmaktadır. Yine sözlü tarih, kişilerin anıları veya daha doğrusu hafızalarında olan bilgileri hatıralarını çıkarma süreci de diyebiliriz. Bu yeni gibi görünen tarih yazıcılığının aslında eskilere dayandığını daha önce belirtmiştik. Sistemli hale gelen tarih yazıcılığının dünyada ve Türkiye’de ne zaman sistemli hale geldiğini bu yazımızda da değinmiş olacağız. Tabii sözlü tarihin belli aşama ve kuralları var. Ön bir çalışma var. Bunlar yapıldığı zaman sözlü tarih yeni bir tarih yazıcılığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözlü tarih yazıcılığına bazı eleştiriler getirilmiş ve sözlü tarih yazıcılığının sınırlılıklarına değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Sözlü Tarih, Tarih Yazımı, Öğretim, Öznellik

ABSTRACT

Oral history, which is seen as a new perspective on history writing, is not actually so new but it was only recently that it became a system and an order. In this research, general information about oral history will be obtained. In my research, articles and thesis were read, the information was brought together and a more understandable subject emerged. Information about oral history studies in the world and in Turkey is also included in this research. Many situations and events that are not said to be oral history used to be oral history because these were the traditions, customs, human experiences that were told from generation to generation and what people saw and lived through in their lives were actually oral history itself. It is a historiography that consists of telling the stories of people who have witnessed or lived through historical events. The information given by the people who witnessed the recent past in this historiography is actually not inferior to the understanding of history based on information and documents. In oral history, there are not only information given by people, but also jokes, stories, proverbs, epics which are accepted as oral sources. In oral history, the information given by people is recorded by voice recording. Again, we can say that oral history is the process of extracting the memories of people or rather the information in their memories. We have mentioned before that this historiography, which seems to be new, actually dates back to ancient times. In this article, we will also mention when systematic historiography became systematic in the world and in Turkey. Surely, oral history has certain stages and rules. There is a preliminary study. When these are done, oral history emerges as a new historiography. Some criticisms have been brought to oral historiography and some of its limitations have been mentioned.

Keywords: History, Oral History, Historiography, Teaching, Subjectivity

TARİHİ ARAŞTIRMADA YENİ YÖNTEM

Tarihi çalışmalar toplumsal bir amaca dayanırlar. Tarih geçmişteki sözlü gelenek ve yazı metinler yoluyla sonraki kuşaklara aktarılmıştır (Thompson, 1978, s. 1). Tarihiçiler, tarihi tanımlarken kendi görüş ve düşüncelerine veya bilimin ve tanımın yapıldığı devirdeki anlayışa göre birçok tarih tanımı yapmışlardır. Bu durum tarih tanımlarının birbirinden kopuk olduğu fikrini aklımıza getirebilir. Ancak hiç de öyle değildir. Her bir tanım tarihin tanımında farklı noktaya değinmiş ve birbirini tamamlamıştır. Tarihin geçmişte yaşanan olayları ifade eden bir bilim dalı olarak söylendiğini de biliyoruz. Ancak tanımlarda bunun yeterli olmadığını ayrıca bir olayı anlatırken yer ve zamanı göstermesi ve bunu sebep-sonuç ilişkisi içinde incelemesi bu incelediklerini belgelere dayandırılması tarihin en geniş tanımıdır. Bu durumda tarihiçi insanların başlarından geçen olayları ele alır ve gelecek nesillere aktarır, diyebiliriz (Demircan, 2007, s. 70). Sözlü tarih de aşağı yukarı bu işi yapar ve tarih bilimine bu konuda yardımcı olur. İnsanların yaşayışlarını kültürlerini ve deneyimlerini kayıt altına alır. Sözlü tarih sistemsel olarak

Saadettin Şahin¹

How to Cite This Article

Şahin, S. (2023). “Sözlü Tarih”
International Social Sciences
Studies Journal, (e-ISSN:2587-
1587) Vol:9, Issue:111; pp:6824-
6829. DOI:
<http://dx.doi.org/10.29228/sssj.69051>

Arrival: 23 January 2023
Published: 31 May 2023

Social Sciences Studies Journal is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License.

¹ Müdür Yardımcısı, MEB, Çorum, Türkiye.

yeni fakat sistem olmadan da var olan bir tarih yazıcılığıdır. Tarih için özellikle yeterli belgenin olmadığı zamanlarda kişilerin tarihi durumları, olayları, yaşayışları anlatması ve bu anlatılanların kayıt altına alınmasıdır. Bu işi yapmak uzun zaman alabilir. Ancak günümüz teknolojisinde bu kayıt altına alınma işi daha sağlıklı ve kolay olmaktadır (Güçlü, 2013, s. 3). Sözlü tarih yazıcılığında önemli şahsiyetlerin ön plana çıkması gibi bir durum söz konusu değildir. Sıradan insanların da tarihi konularda bilgi ve belgelerine başvurulabileceğini sözlü tarih göstermiştir. Çünkü bu tarih yazıcılığında önemsiz gibi görünen olaylarında kayıt altına alınması vardır. Her insanın geçmişi ile ilgili düşünceleri, anıları, uğraşları ve bir şeceresi olması hasebiyle sözlü tarih bu durumları kayıt altına aldığından her insanın tarih yazmanın bir parçası haline geldiğini söyleyebiliriz (Yazıcı & Mert, 2017, s. 325). Sözlü tarih kıyıda köşede kalmış konulardan bahsederek insan bilimcilerine yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda tartışma konusu olan bazı kültürel durumları açıklığa kavuşturmaktadır. Sözlü tarih birçok konuda da bilgi vermektedir. Ayrıca yapılan bilgi kültür aktarımıyla insanların geçmişi ile bağlantısı sağlanmaktadır (Yaşar, 2019, s. 439). Daha önce de ifade ettiğimiz gibi uzun bir geçmişe sahip olan sözlü tarih yakın bir zamanda önem kazanmaya başlamıştır. Özellikle 1948’li yıllarda manyetik haricilerin icat edilmesiyle çok ciddi anlamda gelişim göstermiştir. Çünkü söylenenlerin önce kayıt altına alınması ve daha sonra yazıya aktarılması bu şekilde daha kolay olmuştur. Söylenen her şeyi kayıt altına alınabilmesi, bunların istenildiği zaman tekrar dinlenilmesi büyük bir kolaylıktı. Ancak bunlarında bir maliyeti olacaktır. (Dere & Dinç, 2020, s. 276).

Sözlü tarih gerçek anlamda 1950’lerden sonra popüler olmaya başlamıştır. Özellikle bu popülerliğin İngiltere’de başladığını söyleyebiliriz. Çünkü sözlü tarih konusunda otorite olan Paul Thompson İngiltereli’dir ve önemli bir eseri vardır. 1970’li yıllarda kaleme aldığı bu eserin adı “Geçmişin Sesi Sözlü Tarih”dir. Dünyada 1970’li yıllardan itibaren çeşitli kurum ve kuruluşlar sözlü tarihe ilgi göstermeye başlamışlardır. Özellikle unutulmuş veya gölgede kalmış dikkat çekmemiş ya da kasıtlı olarak yazılmamış durumlar, olaylar için sözlü tarih bu durumların sesi olmuştur. 2000’li yıllardan itibaren de web uygulamasının gelişmesi ile sözlü tarih bu dijital alana taşınmıştır. Dijital alanın herkes tarafından rahatlıkla kullanması ile birçok kişi sosyal, kültürel konularda veya hatıralarını anlatmada önem kazanan bir hal almıştır. Bu dijital alanı oluşmasının birçok avantajı söz konusudur. Dünyanın birçok yerinde kütüphaneler, müzeler sivil toplum kuruluşları üniversiteler gibi kurumlar sözlü tarih görüşmelerini dijital olarak insanların erişebileceği bir duruma getirmişler ve böylece birçok insan birçok konuda bilgi sahibi olma durumuna sahip olmuştur. Gerçekten insanın hafızasında olan bilgilerin aktarılmasıyla ilgili olan sözlü tarihin, bu alandaki çalışmalarla yakından ilgili olduğunu da söyleyebiliriz (Yaşar, 2019, s. 440). Sözlü tarih ile ilgili iki akım vardır. Bunlar Amerikan ve İngiliz akımlarıdır. Amerikan akımı seçkinci iken İngiliz akımı seçkinci değildir (Tokmak, 2016, s. 86). Sözlü tarih uygulamaları eğitimde de yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. 1948 yılında Allen Nevins Kolombiya Üniversitesi’nde sözlü tarih araştırma bürosu açmıştır. Eğitim alanında açılan bu büro sayesinde sözlü tarih kullanımı eğitim alanında resmi bir hüviyet kazanmıştır. Daha sonraları Saul Benison, Cincinnati Üniversitesi’nde tarih derslerinde sözlü tarih ile ilgili sözlü tarih ödevleri ve okumaları yaptırmıştır. Charles Morrissey Vermont Üniversitesi’nde öğrencilere sözlü tarih çalışmalarının nasıl yapılacağını anlatmıştır. Sonraki yıllarda (1970 ve 2000 yılları arasında) üniversiteler, kütüphaneler özellikle gazetecilik ve tarih bölümlerinde sözlü tarihin yöntemi ve teorisi ele alınmıştır (Dere, 2018, s. 36).

Avrupa Kıtası’nda ve Amerika sözlü tarih ile ilgili gelişmelerden sonra Türkiye’de sözlü tarih çalışmaları genel anlamda revaç görmeye başlamıştır. Aslında Türkiye’de de sözlü tarih ile ilgili bazı çalışmaların çok daha önceden olduğunu söyleyebiliriz. Bu önceden var olduğunu söylediğimiz sözlü tarih çalışmaları günümüz sözlü tarih çalışmalarından yöntem ve teknik olarak farklılık göstermektedir. Günümüzde bilimsel bir sözlü tarih çalışması kurallarına, yöntemlerine ve tekniklerine uymadığı için bazı çalışmalar Türkiye’de sözlü tarih çalışmalarını pek uzağa götürememektedir. Örneğin Ortaçağ’da peygamber efendimizin sözlerinin toplanması ve bunların yazılması aslında bir sözlü tarih çalışmasıdır. 1920 yılında Ziya Gökalp’in “Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler” adlı eseri aslında bir sözlü tarih çalışmasıdır. Çünkü buna örnek olacak saha çalışmaları vardır. Yine Ali Rıza Yalkın’ın “Cenupta Türkmen Oymakları” adlı eseri içerisinde sözlü tarihe dair birçok örnek barındırmaktadır. Ali Rıza Yalkın 1932 yılında bu eseri tamamlamıştır. Yine 1948’de yayınlanan Mehmet Şerif Fırat’ın “Varto ve Yakın Çevresi Tarihi” adlı eseri de sözlü tarihle ilgili bir saha çalışmasıdır. Yazılan bu eserler ve yapılan bu çalışmalar farklı yöntem ve tekniklerle yapılması, sözlü tarihe örnek olacak bu çalışmaları yapanların her birinin farklı bakış açısı geliştirmesi ve sözlü tarihin bir kavram haline getirilememesi gibi nedenlerden dolayı bu çalışmalar sözlü tarih olarak değerlendirilememektedir (Yaşar, 2019, s. 440). Türkiye’de sözlü tarih çalışmalarında ilerleme kaydedilmesi ve sözlü tarih çalışmalarının bilinmesi Tarih Vakfı’nın 1990’lı yıllarından itibaren yapmış olduğu faaliyetlerle olmuştur. Tarih Vakfı 1993 yılında sözlü tarihçi Paul Thompson’ı Türkiye’ye davet etmiştir. Türkiye’ye gelen İngiliz tarihçi Paul Thompson Tarih Vakfı’nın çalışmalarıyla 1. sözlü tarih atölyesini açmıştır. Daha sonra 11. Uluslararası Sözlü Tarih Birliği Konferansı İstanbul’da yapılmıştır. Bu konferansı Boğaziçi Üniversitesi ile Uluslararası Sözlü Tarih Birliği beraber gerçekleştirmişlerdir. Yapılan bu çalışmalardan sonra akademik olarak bazı çalışmalar yapılmıştır. Örneğin sözlü tarih ile ilgili en eski tez çalışması 1995 yılında

yapılmıştır. Profesör Doktor Zafer TOPRAK'ın danışmanlığında yapılan bu tezin sahibi Ödül BOZKURT'tur. Tezin konusu ise Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Amerikan Misyoner Okulunda Genç Kızların Yetiştirilmesi'dir. 2000 yılına kadar Türkiye'de niye 4 tez çalışmasının konusu sözlü tarihtir. 2000 yılı ile 2017 yılları arasında ise ülkemizde konusu sözlü tarih olan 175 tez çalışması yapılmıştır. Burada da görüldüğü gibi ülkemizde tez çalışmalarında büyük bir artış meydana gelmiştir. 2000'li yıllardan itibaren Tarih Vakfı, Bilim Sanat Vakfı, bazı üniversiteler, çeşitli sivil toplum kuruluşları sözlü tarih projelerine destek olmuşlardır. Daha önce de belirttiğimiz gibi özellikle Türk Tarih Vakfı bu alanda önemli bir görev üstlenmiştir. Bilim Sanat Vakfı'nın ise sözlü atölye çalışmaları ve bazı sözlü tarih projeleri bulunmaktadır. Ayrıca birçok belediye ve vakıf sözlü tarih çalışmalarına destek vermiştir (Dere, 2018, s. 37). Bu anlattıklarımın rağmen ülkemizde sözlü tarih alanında çalışmalar yapan kurum sayılarının, yurtdışındaki kurum sayılarına göre çok az olduğu görülmektedir. Ülkemizde belgenin ve bilginin hammaddesi kâğıt ve türleri olarak düşünüldüğünden, sözlü tarih genel anlamda tarihçilerin ve araştırmacıların ilgi alanlarının dışarısında tutulmaktadır (Aday, 2017, s. 8).

Eğitim alanında da kullanılan sözlü tarihin bu alandaki çalışmalarının katılımcılar tarafından faydalı bulunduğu farklı amaçlar için kullanılabilmesi belirtilmiştir. Farklı kişilerden edinilen bilgilerden dolayı tarihsel bilginin çeşitliliği artmıştır. Kaynaklardan elde edilen bu bilgilerin aynı sonuca gitmesi güvenilirliğin arttığını göstermektedir. Ayrıca sözlü tarih çalışmalarında bulunan öğrencilerin gerekli yetenek ve beceri kazandığı da görülmüştür. Geçmişe ilgisi ve merakı olan öğrencilerin araştırma becerilerinin bu yönde desteklenmesinin öğrenciler için önemli bir kazanım olacağı da bir gerçektir (Yazıcı & Mert, 2017, s. 336). Yapılan bu çalışmalarda sözlü tarihin sosyal bilgiler öğretiminde kullanılacak bir öğretim tekniği olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Öğrenciler yukarıda saydığımız becerilerin yanında özgüven, iletişim kurma gibi kazanımlar da sağlamış olacaktır (Yazıcı & Mert, 2017, s. 337).

Sözlü tarih araştırması üç aşamada gerçekleşmektedir. Bunlar tasarım, görüşme ve son olarak arşivleme olduğunu ifade edebiliriz. Sözlü tarih araştırması yapan birisinin tasarım konusunda neler yapması gerektiğini şu şekilde sıralayabiliriz. Öncelikle konu belirlenmelidir. Hemen söylemek gerekirse bu belirlenen konuyla ilgili yazılı eserlerin okunması araştırmacı için çok faydalı olacaktır. Çünkü planlama yapma bölümünde büyük bir kolaylık sağlayacaktır. Konuyu belirledikten sonra ve konu ile ilgili ilgili kaynaklar okunduktan sonra araştırma konusu için kimlerle görüşüleceği belirlenmeli ve ortaya bir çalışma planı veya araştırma planı çıkarılmalıdır. Yine görüşme öncesinde konuyla ilgili gazete ve benzeri kaynakların olup olmadığına bakılmalıdır. Çünkü görüşülecek kişiyle ilgili araştırma yapanın bilgi sahibi olmanın olumlu tarafı araştırmacıya büyük bir avantaj ya da kolaylık sağlayacaktır. Ayrıca görüşürme aşamasında konuyla ilgili merak edilenleri, sorulması gerekenleri, alınmak istenen cevaplar ve soruya verilmek istenen cevaplar burada belirlenmiş olur. Şu halde sözlü tarih konusunu belirledik. Konuyla ilgili kaynaklar okuduk. Görüşme yapılacak kişiyi belirledik. Görüşme yapılacak kişi hakkında bilgi sahibi olduk. Bundan sonraki aşama ise konuyla ilgili ne arandığının ve hangi sorularımız olduğunun önceden belirlenmesidir. Tabii bu hazırlanan sorular rastgele olmamalı. Genelde genelden özele ya da parçadan bütüne doğru olması daha isabetli olacaktır. Çünkü bilgilerin derli toplu olması aralarında anlam bütünlüğü olması önemli. Soruların kısa ve öz olması iyi olacaktır. Görüşülen kişiye sorduğumuz sorular açık uçlu olursa görüşme daha verimli geçebilir. Çünkü daha çok bu şekilde bilgi edinebiliriz. Kişi kendini rahat hisseder, daha rahat bir anlatım sergiler ve birçok durumu anlatabilir. Kişi kendi düşünce fikrini daha rahat beyan edebilir (Güçlü, 2013, s. 5). Her görüşmede olması gereken bazı bilgiler vardır. Bu bilgiler genelde görüşülen kişinin doğduğu yeri, yaşadığı yer, ebeveynlerinin kim olduğu ve ne iş yaptığı ile ilgili bilgilerdir. Görüşülen kişinin geçmiş yaşamı ile ilgili görüşmeye başlanması kişiye daha rahat bir görüşme ortamı sağlayacaktır (Güçlü, 2013, s. 6). Esas görüşmeden önce görüşülecek kişi ile iletişime geçilmeli, görüşmenin yapılacağı yer belirlenmelidir. Görüşme yapılacak kişiyle öncelikle telefonla veya mail adresi ile ön görüşme yapılabilir. Görüşmenin yapılacağı yerin görüşme yapılacak kişinin rahat edeceği bir ortam olması faydalı olacaktır. Görüşmeye zamanında gidilmelidir. Görüşme esnasında samimi olunmalıdır. Görüşme esnasında yine sabırlı davranılmalıdır. Görüşme esnasında kayıt yapacak aletlerimiz görüşülen kişiyi rahatsız etmemelidir. Mümkünse görüşülen kişi kayıt cihazlarını görmemelidir. Tabii kayıt cihazı görüşülen kişiyi kaydetmelidir. Görüşmeye kayıt cihazı kullanırken de başlanabilir. Ön görüşme olur ve kişi kendini rahat hisseder. Görüşme yapılan kişiye sorulan sorular kısa olmalı ve öz olmalı. Hedefe uygun sorular sorulmalıdır. Sorudan sonra biraz bekleyebiliriz. Görüşme yapılan kişinin sözü kesilmemelidir. Yine görüşme yapılan kişi dikkatli dinlenmeli ve görüşülen kişi ile göz teması kurulmalıdır. Görüşme yapılan kişinin dinlendiğini ifade eden baş sallama gülümseme gibi beden dili kullanılması görüşme için çok faydalı olacaktır (Güçlü, 2013, s. 7). Görüşme yapılan kişinin çok fazla olmamak şartı ile görüşme yeri dışına çıkmasına müsaade edilebilir. Ancak bu süreçte kayıt yapan cihazlar ya da cihaz kapatılmamalıdır. Görüşme sürecinde anlaşılmaş konular varsa tekrar dinlenebilir. Hatta gerekirse anlaşılmaş konularda ayrıntıya girilebilir. Tekrar anlaşılmaş konuya dönülebilir. Bir konu anlaşılmaş diğer konuya geçilmemelidir. Görüşme yapılan kişinin tutarsız konuşmaları veya önyargıları olursa o zaman bu konuyla ilgili derin bir araştırma yapılmalıdır. Konu içinde geçen

bazı yerlerin isimlerinin, bazı olayların tarihlerinin, doğru olarak söylendiğine emin olunmalı. Gerekirse sonradan kontrol edilmelidir. Görüşme bittikten sonra değinilmeyen konular varsa bunlara tekrar değinilmelidir. Kayıt cihazının da aktif olması gerekir. Eğer görüşülen kişi yaşlıysa bu kişinin dinlenmesine müsaade edilmelidir. Görüşülen konuyla ilgili fotoğraf belge varsa bunlar gösterilebilir. Görüşme bittikten sonra görüşme yerinden hemen ayrılmalı. Görüşme yerinde biraz beklenebilir. Bir çay içilebilir. Görüşmeyi yapan kişinin adres ve telefon bilgileri bırakılmalı. Görüşme yerinden samimi bir şekilde ayrılmalıdır. Görüşme sonrası arşivleme aşaması gelmektedir. Arşivleme aşamasında yapılması gereken üç tane çalışma vardır. Arşivleme aşamasında yapılacak birinci çalışma görüşmenin içeriği ve görüşme yapılacak kişinin özelliklerine ilişkin bilgilerin kayıt cihazı kapatılsa bile bu sözlerin kaydedilmesidir. Kayıt yapmak için farklı cihazlar kullanılabilir. Arşivleme aşamasında yapılması gereken ikinci çalışma ise kayıt cihazının korunmasıdır. Arşivleme aşamasında yapılması gereken üçüncü çalışma ise kaydedilen bilgilerin baştan sona dinlenmesidir. Kaydedilen ve edinilen bu bilgilerin yazılı hale getirilmesi gerekmektedir. Yazılı hale getirilecek bu bilgilerin görüşme yapılan kişiye gözden geçirmesi için imkan verilmelidir. Çünkü görüşme esnasında görüşülen kişinin varsa hatalarının ve yanlışlarının düzeltilmesi gerekmektedir. Ayrıca etik olarak basılmadan önce görüşme yapılan kişinin buna hakkı vardır. Çünkü bu sözlü tarih araştırmalarında önemli bir etik kuralıdır. Ayrıca görüşme ile ilgili görüşülen kişi ve görüşme yapan kişi arasında varsa sorunlar uzlaşma yolu ile çözüme kavuşturulmalıdır. Yapılan bu sözlü tarih çalışmasında görüşme yapılan kişinin kendi anlatmış olduğu bilgileri okuyup onaylaması, yayınlaması ve başkaları tarafından bu bilgilerin kullanılmasına izin vermesi gerekmektedir. Daha önce de söylediğimiz gibi görüşme tamamlandığında görüşme yerinden hemen ayrılmamalıyız. Çünkü görüşülen kişi daha önce hatırlamadığı bilgileri hatırlayabilir. Ayrıca bu durum görüşme yapılan kişiye vermiş olduğumuz önemi gösterir. Ayrıca görüşme yapılan kişiyle daha sonra yine bir görüşme yapılabileceği unutulmamalıdır. Yapılan bu sözlü tarih görüşmesinin tarihinin ve isminin yazılması da gerekmektedir (Güçlü, 2013, s. 8).

SÖZLÜ TARİH UYGULAMANIN SINIRLILIKLARI

Sözlü tarih araştırmalarında bu yöntemin bazı eksik yanları bulunmaktadır. Sözlü tarih araştırmalarında bu eksiklerin bilinmesi gerekmektedir. Çünkü araştırmayı yapan kişinin bu eksik yönler göre tedbir alması ve yapılan araştırmanın kalitesinin artmasına etki edecek önlemlerin alması gerekmektedir. Sözlü tarih araştırmalarında kullanılacak yöntem ve tekniklere azami ölçüde dikkat edilmesi önemlidir. Araştırma sürecinde bazı problemlerin ortaya çıkma ihtimali söz konusudur. Örneğin bu problemlerden birisi araştırma yapacak konuyu anlatan kişinin hafızasında hatırlama ile ilgili problemler oluşabilir. Genelde tarihi olaylarda yaşlı insanlardan bilgi alınmaktadır. Bilgi kaynağı olan bu kişilerin yaşları hasebiyle bazı bilgileri net hatırlamayabilir. Olayı anlatan kişinin, yaşı olayın geçtiği zamana ne kadar yakınsa, bilgilerin hatırlanması o oranda sağlıklı olur. Bazen de olayı anlatan kişi kasıtlı olarak olayı saptırıyor ve basitleştiriyor olabilir ya da değiştirebilir. Yine olayı anlatan kişi kendi önemini ifade etmek için olaydaki rolünü abartılı bir şekilde ifade edebilir. Araştırmayı yapan kişinin bu konulara dikkat etmesi gerekmektedir (Güçlü, 2013, s. 8). Sözlü tarih araştırmacısı ya da sözlü tarih için röportaj yaptığımız kişiler kendi özel hayatları ile ilgili sorulan soruları yönlendirmeye çalışabilir bunun önemli bir durum olduğunu ifade edebilir. Bu konuya dikkat edilmesi gerekiyor (Thompson, 1978, s. 257). Sözlü tarih ile ilgili diğer önemli bir sorun da subjektifliktir yani öznellik problemidir. Olayı anlatan bilgi edindiğimiz şahıslar olaylara ilişkin bilgileri verirken kendi penceresinden bakabilirler. Nesnel anlatması gerekirken bir olayı subjektif anlatabilirler. Sözlü tarihe ilişkin olayın meşruluğunu zedeleyecek bir bilgi aktarabilir. Tarihsel bilgi belgelere dayanıyorsa bu bilgi değişmez. Ancak kişinin hatıraları meseleyi değiştirebilir. Sözlü tarih araştırmalarına karşı çıkanların en çok eleştirdiği durum budur. Çünkü insan belleğinin bir piramide benzetildiği, bu piramidin yukarıdan aşağıya doğru aşındığını ortaya koymaktadır. Yani hafıza kaybı oluştuğunu söyleyebiliriz. Diğer bir ifade ile çocukluk ve gençlik anılarını anlatan birisinin bu bölümlerde eksiklik olabileceği söylenebilir. Sözlü tarih tekniğinin uygulandığı süre zarfında konuyu anlatan kişinin konuyu daha anlamlı anlatmak için başka kişileri referans gösterebilir. Bu durum görüşme yapılan kişinin hayat görüşünü, yaşam biçimini anlamamıza yardımcı olabilir. Kişinin şahsi fikirlerini ifade ederken soran kişinin neyi nasıl sorduğu da ayrıca önem arz etmektedir. Sözü tarihle ilgili diğer bir problem de görüşme yapılan kişinin görüşme yapılma sürecinde kontrollü elinde bulundurmasıdır. Çünkü genelde görüşme kişinin evinde yapıldığı için böyle bir durum da söz konusu olabilir. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki görüşülen kişinin görüşme üzerindeki özgürlüğü hakları tartışma konusudur. Çünkü görüşülen kişinin görüşme üzerindeki hakimiyeti konuyu başka yerlere götürebilir. O yüzden sorulan sorunun önemi daha da artmaktadır. Sözlü tarih yönteminde uygulama aşamasında görüşme yapılan kişiyi görüşme konusunda harekete geçirmek, geçmişteki bilgileri hatırlaması için bazı nesnelere kullanmak veya yakın birisinden yaralanmak sözlü tarih yönteminde tartışma konusudur. Çünkü bu yöntemin faydası kadar zararı da bulunmaktadır. Örneğin görüşülen kişi yanında bulunan kişiyi zor duruma soktuğu zaman bu durum karşısında sessiz kalabilir. Sözlü tarih uygulaması kişinin vermiş olduğu bilgilerin incelenmesini gerektirmektedir. Çünkü hayat deneyimine dayanan bu bilgiler öznel olabilir. Nesnel bir değerlendirme için bu bilgilerin çok iyi incelenmesi gerekmektedir. Sözlü tarih araştırmalarında kişinin

vermiş olduğu bilgiler çok kısıtlı ise sözlü tarihle ilgili konuda farklı kaynaklara bakmak faydalı olacaktır. Sözlü tarih konusunda eleştiri yapanların ifade ettiği diğer bir husus da sözlü tarihi anlatan kişinin olayın içinde olmamasıdır. Bir olayı anlatan konuyu anlatırken konuyu bir süzgeçten geçirmektedir. Dolayısıyla taraflı bir bilgi verdiğini ifade etmektedirler (Güçlü, 2013, s. 9).

Sözlü tarih araştırma sonucunda verilen bilgilerin doğruluğu, güvenilirliği ve tarihsel bir belge olarak kullanılması bu alanda araştırma yapan veya çalışan kişilerin tartıştığı bir konu olmuştur. Özellikle sözlü tarih araştırmacıları bu verilen bilgilerin doğru olduğunu ifade ederken, sözlü tarih çalışmalarına mesafeli duranlar, bu bilgilerin güvenilmez ve öznel olduğunu ifade etmişlerdir. Sözlü tarihi eleştirenler belgelerin değişmemesi gerektiğini, önyargılardan uzak olması ve yorumlanmaması gerektiğini ifade etmişlerdir. Hatta bazı tarihçiler sayısal verilerin temel alınması gerektiğini söylemişlerdir. Ancak şu da bir gerçek ki sözlü tarihi eleştiri yapanlar belgelere ve yazılı kaynaklara da eleştiri yapmışlardır. Ayrıca bir belgenin hatalı olabileceğini taraflı olabileceğini bu belgeyi hazırlayanın esas görevinin bilime katkı sağlamak olmadığını normal rutin bir iş yaptığını, bundan dolayı da taraflı bir çalışma ortaya konduğunu ifade etmiştir. Yine başkaları tarafından verilen bu bilgilerin bazı durumları göz ardı edebileceği de unutulmamalıdır, demişlerdir. Genelde arşiv belgeleri kullanan tarihçilerin bu eleştirileri bazıları tarafından kabul edilebilir. Çünkü arşiv belgelerinde değişiklik ve bir etkilenmenin olmayacağı gibi önemli bir özelliği vardır. Ancak şu da unutulmamalıdır ki bazı kaynaklarda hata, aldattıcılık veya eksiklik olabilir. Örneğin Amerika'da yapılan bir araştırmada bir işyerindeki büyük bir grevin oradaki medya unsurları tarafından görmezden gelindiği bilinmektedir. Yine Amerika'da 1960'lara kadar siyah tenli insanların bütün faaliyetleri görmezden gelinmiştir. Bu konularla ilgili herhangi bir haber yapılmamıştır. Sözlü tarihin ortaya çıkmasına kadar bazı azınlıklar, bazı aileler ve kadınlara dair haberler hep ihmal edilmiş bu durumdan belgeye dayalı tarihçiler pek söz etmemişlerdir. Haber edilmeyen kadınlar, fakirler, işçiler ve siyahi insanlardan sözlü tarih sayesinde diğer insanların veya toplumların haberi olmuştur. Çünkü bunlar yazılı belgelerde pek fazla söz edilmeyen durumlardır (Dere & Dinç, 2020, s. 279). Günlük bir olay gibi gözükten sıradan olaylar belki de büyük bir çoğunluğun yaşam hikayeleri olabilir. Normalde bir tarihçinin ilgisini çekmeyen bir olay sıradan olaydan farklıdır (Counce, 2008, s. 26).

SONUÇ

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeni bir yöntem ve teknik olarak ortaya çıkan sözlü tarihin tarihe farklı bir pencereden bakma anlayışı getirdiğini söyleyebiliriz. Klasik tarih anlayışından farklı olarak yeni bir tarih anlayışı ortaya konmuştur. Geçmişteki nicel ve nitel yaşantıları olgunlaştırmak için sözlü tarih anlayışından sınırsızca faydalanılabilir. Bunun için görüşme tekniğinin derinlemesine kullanılması faydalı olacaktır. Usulüne uygun yöntem ve teknik kullanırsa sözlü tarih, bahsettiğimiz bu durumun daha sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesini mümkün kılacaktır. Dolayısıyla sözlü tarih sayesinde insanların birçok konuda bilgi sahibi olacağı gerçektir. Sözlü tarihin kullanım alanı oldukça geniştir. Bunun yanında sözü tarihten faydalanan bilim dalları da hakeza o kadar fazladır. Örneğin antropoloji, sosyoloji, eğitim tarihi, halk bilimi, özellikle şecereler sözü tarihten faydalanabilirler. Sözlü tarihin kaynağı şimdiye kadar anlattığımız konuda görüldüğü gibi insandır. Sözlü tarihi anlatan insan ya olayı görmüş ya da olayın içinde bizzat bulmuştur. Konusu insan olan bütün iş ve işlemlerde haliyle bazı sakıncalar olabilir. Ancak bu sakıncalar ve sınırlılıkları araştırmacı titiz bir çalışma yaparak ve araştırma süresince dikkati elden bırakmayarak bu durumu minimum hale getirebilecektir. Araştırmacının öncelikle sözlü tarih ile ilgili sınırlılıklar, dezavantajları nelerdir, bunu bilmesi gerekiyor. Bu sınırları bilen ve buna göre tedbir alan araştırmacının yapacağı sözlü tarih görüşmesi güvenilir ve geçerliliği artacaktır. En önemli tedbirlerden birisi de iyi bir plan yapılmalıdır. Her ne kadar sözü tarihin bu tür sınırlılıkları olsa da eleştirenlerin bir nebze haklılık payı bulursa da konuyu geniş manada düşündüğümüz zaman sözlü tarihin avantajlarını dezavantajlarından oldukça fazla olduğu aşikârdır. Dolayısıyla biraz önce de söylediğim gibi eksik yönleri minimum seviyesine indirilirse iletişimin bu kadar yoğun olduğu, kayıt cihazının bu kadar fazla olduğu, bu teknolojik çağda sözlü tarih yazıcılığı dünyada çok fazla kullanılmış olacaktır. Dünyadaki tarih anlayışına çok farklı bir ses getireceğini düşünüyorum.

KAYNAKÇA

Aday, O. (2017). "Belgesel Sinema Üzerine Sözlü Tarih Uygulamaları: *Göç Belgeselleri*", Yüksek Lisan Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Counce, S. (2008), Sözlü Tarih Yerel Tarihçi. (Çev. Bülent Can ve Alper Yalçınkaya). Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul.

Dere, İ. & Dinç, E. (2020). "Sözlü Tarih ve Geçerliliği Üzerine Bir Değerlendirme", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21 (2), 275-289.

- Dere, İ. (2018). “Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında (2005 ve 2017) Sözlü Tarih”, Millî Eğitim Dergisi, 47 (219), 33-56.
- Demircan, A. (2007). “Tarih Üzerine Bazı Düşünceler”, Milet ve Nihal İnanç Kültür ve Mitoloji Araştırmalar Dergisi, 4 (3), 69-89.
- Güçlü, M. (2013). “Eğitim Tarihi Araştırmalarında Sözlü Tarih Uygulaması”, Türk Eğitimleri Dergisi Kış, 11 (1), 100-113.
- Thompson, P. (1999). Geçmişin Sesi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tokmak, M. (2016). “Sözlü Tarihin Derinlemesine Görüşme”, Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(3), 83-98.
- Yaşar, H. Y. (2019). “Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Bağlamında Faruk Sümer”, Türk Dünyası Araştırmaları, 121 (239), 437-456.
- Yazıcı, F. & Mert, G. (2017). “Sözlü Tarih Yönteminin 4. Sınıf Düzeyinde Etkinliği”, Turkish History Education Journal, 6 (2), 324-342.